

การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน *

วิสาหกิจชุมชนเป็นหน่วยประกอบการหน่วยหนึ่ง เพื่อพัฒนาตนเองไปสู่สังคมและเศรษฐกิจชุมชนที่ดีขึ้นตามศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนที่สอดคล้องกับสถานะภาพและสถานการณ์ของท้องถิ่นและชุมชน ตลอดจนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และทิศทางของวิสาหกิจชุมชนนั้น ๆ

สำนักงานเกษตรจังหวัดในฐานะสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด ถือว่าเป็นหน่วยงานหลักในการขับเคลื่อนงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน จึงต้องมีความชัดเจนในบทบาทและแนวทางการทำงาน เพื่อให้การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเป็นไปอย่างมีระบบ

แนวทางการปฏิบัติงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนของสำนักงานเกษตรจังหวัด

สำนักงานเกษตรจังหวัด แบ่งหน้าที่การทำงานได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. หน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด
2. หน้าที่ส่งเสริมตามบทบาทภารกิจของสำนักงานเกษตรจังหวัด

จำแนกการทำงานตามภารกิจได้ดังนี้

ส่วนที่ 1 หน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด

1. จัดประชุมคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด

- เกษตรจังหวัดในฐานะเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด ต้องเข้าร่วมประชุมทุกครั้ง

- ใช้เวทีการประชุมให้เกิดประโยชน์ในการผลักดันให้เกิดผลงานและมาตรการส่งเสริมสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน

2. ให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัดนำข้อมูลการจดทะเบียน เช่น จำนวน สถาน ที่ตั้ง วัตถุประสงค์ และกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนมาเป็นตัวตั้ง และกำหนดเป้าหมายเป็นลูกค้ำ เพื่อการส่งเสริมสนับสนุนตามบทบาทและภารกิจของหน่วยงาน

3. วิเคราะห์และจำแนกประเภทวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

- ประเภทสินค้า ได้แก่ การแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร การผลิตพืช (ระบุชนิด) การผลิตสัตว์ การผลิตประมง การผลิตปัจจัยการผลิต ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ เครื่องจักสาน เป็นต้น

- ประเภทบริการ ได้แก่ การอบรมทรัพยากรชุมชน ร้านค้าชุมชน สุขภาพ การท่องเที่ยว เป็นต้น

*

สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. 2549. เอกสารประกอบการสัมมนาผู้บริหารกรมส่งเสริมการเกษตร ประจำปีงบประมาณ 2550 วันที่ 20 ตุลาคม 2549 ณ ห้องประชุมกรมส่งเสริมการเกษตร ชั้น 5.

4. เกษตรจังหวัดในฐานะเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด มีบทบาทหน้าที่ในการประสานเชื่อมโยงหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ในการให้การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนภายในจังหวัดอย่างเป็นระบบ โดย

4.1 ให้วิเคราะห์แยกแยะประเภทวิสาหกิจชุมชนทั้งสินค้าและบริการ กลุ่มเป้าหมายที่มีวัตถุประสงค์และกิจกรรมสอดคล้องกับบทบาทและภารกิจของกระทรวงต่าง ๆ (ยกเว้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพาณิชย์ เป็นต้น โดยดำเนินการส่งข้อมูลการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและประสานงานกับส่วนราชการภายในจังหวัด ให้ดำเนินการวางแผนส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน และเข้าไปส่งเสริมและสนับสนุนตามแผนที่วางไว้

4.2 ในกรณีที่วิสาหกิจชุมชนที่มีวัตถุประสงค์และกิจกรรมสอดคล้องกับบทบาทและภารกิจของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้เกษตรจังหวัดในฐานะเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัด ส่งข้อมูลการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและประสานงานกับส่วนราชการต่าง ๆ ภายใต้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในจังหวัด โดยวิเคราะห์แยกแยะวัตถุประสงค์และกิจกรรมของวิสาหกิจชุมชนที่สอดคล้องกับบทบาทและภารกิจของส่วนราชการต่าง ๆ เช่น กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมปศุสัตว์ กรมประมง กรมพัฒนาที่ดิน กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ กรมการข้าว สถาบันหม่อนไหมแห่งชาติ กรมวิชาการเกษตร สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นต้น

5. เกษตรจังหวัดในฐานะเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนต้องผลักดันและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้เกิดเครือข่ายประเภทอาชีพเดียวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล ข่าวสาร การประกอบอาชีพ การจัดหาปัจจัยและวัตถุดิบ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรต่อกัน ในลักษณะการสร้างเครือข่ายในแนวนอน (**Horizontal Networks**) รวมถึงผลักดันและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนให้เกิดเครือข่ายประเภทอาชีพเชิงการค้า เพื่อประกอบกิจการและธุรกิจให้สูงขึ้นในระดับก้าวหน้า โดยการสร้างเครือข่ายในแนวตั้ง (**Vertical Networks**) เพื่อขยายโอกาสทางการค้าและการตลาด ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกในลักษณะห่วงโซ่อุปทาน (**Supply Chain**) โดยการเชื่อมต่อของหน่วยต่าง ๆ ที่เป็นสายการผลิต จนถึงลูกค้าผู้จำหน่ายและลูกค้าที่เป็นผู้บริโภค เพื่อเป็นเครือข่ายยกระดับการแข่งขัน (**Cluster Competitiveness**)

6. เกษตรจังหวัดในฐานะเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนต้องทำหน้าที่ติดตามความก้าวหน้าและประเมินผลการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ รวมทั้งสรุปเสนอคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนจังหวัดทราบ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดต่อไป

ส่วนที่ 2 หน้าที่ส่งเสริมตามบทบาทภารกิจของสำนักงานเกษตรจังหวัด

ในกรณีที่วิสาหกิจชุมชนทั้งสินค้าและบริการ กลุ่มเป้าหมายที่มีวัตถุประสงค์และกิจกรรมสอดคล้องกับบทบาทและภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตร โดยเฉพาะสินค้าด้านพืช และด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากพืชไม่ว่าจะเป็นอาหารหรืองานหัตถกรรม รวมถึงการผลิตปัจจัยการผลิต เป็นต้น

ให้สำนักงานเกษตรจังหวัดมีหน้าที่รับผิดชอบและดำเนินการในการวางแผนให้การส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน ตามบทบาทและภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

1. วิสาหกิจชุมชนประเภทการผลิตพืช ผลิตภัณฑ์ปัจจัยการผลิต และอื่น ๆ ที่อยู่ในส่วนที่เกี่ยวข้องด้านพืช ให้นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรทั้งระดับจังหวัด และอำเภอดำเนินการวางแผน ส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน ตามข้อมูลการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน และเป้าหมายที่รับผิดชอบในระดับพื้นที่

2. วิสาหกิจชุมชนประเภทการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร การผลิตหัตถกรรมต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องตามบทบาทและภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตร ให้นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร (เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความชำนาญด้านเคหกิจเกษตร) ทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ ดำเนินการวางแผน ส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนตามข้อมูลการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน และเป้าหมายที่รับผิดชอบในระดับพื้นที่

3. วิสาหกิจชุมชนประเภทบริการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระบวนการผลิตพืช ให้นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรทั้งระดับจังหวัดและอำเภอ ดำเนินการให้คำแนะนำและส่งเสริมให้กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนด้านบริการ เช่น วิสาหกิจชุมชนรับจ้างไถนา นวดข้าว วิสาหกิจชุมชนคัดแยกเกรดผลผลิต ควบคุมคุณภาพสินค้า มาตรฐานและตรวจสอบ วิสาหกิจชุมชนรวบรวมผลผลิต ขนส่งผลผลิต และการตลาด เป็นต้น โดยให้นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรวางแผน ส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนตามข้อมูลจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน และเป้าหมายที่รับผิดชอบในระดับพื้นที่

4. ส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวิสาหกิจชุมชน โดยให้วิสาหกิจชุมชนที่เกิดใหม่หรือวิสาหกิจชุมชนขั้นพื้นฐานได้มาเรียนรู้ที่วิสาหกิจชุมชนต้นแบบในแต่ละพื้นที่ทั้งระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด

แนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่

1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้คำแนะนำ/ปรึกษา เป็นวิทยากรกระบวนการ และมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน โดยผ่านกระบวนการจัดทำเวทีชุมชน

- เรียนรู้จักตนเอง เช่น ปัญหาของชุมชน ทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ เป็นต้น
- เรียนรู้จักโลกภายนอก เช่น ข้อมูลข่าวสารด้านการผลิตการตลาด เทคโนโลยี การดูงาน

จากแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

- กำหนดแผนแม่บทชุมชน (กำหนดวิสัยทัศน์ตนเอง)

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรร่วมวิเคราะห์แผนแม่บทชุมชนกับคนในชุมชนเพื่อจำแนกแผน ดังนี้

- แผนถ่ายทอด (ความต้องการความรู้ด้านการผลิตการแปรรูปและการตลาด)
- แผนธุรกิจ (การประกอบการ)
- แผนจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้คำแนะนำ/ปรึกษา/กระตุ้น ให้เข้าใจปัญหาอุปสรรคและศักยภาพของแผนชุมชนในแต่ละแผน เพื่อให้คนในชุมชนนำแผนงานมากำหนดเป็นโครงการและกิจกรรมของแต่ละกลุ่มในชุมชนที่มีปัญหาและศักยภาพที่สอดคล้องกัน

2. ค้นหาและวิเคราะห์กิจกรรมที่ต้องการจะแก้ปัญหาและสร้างศักยภาพที่มีอยู่ในแผน และกิจกรรม กระตุ้นให้เกิดแกนนำ (ผู้นำ) และกลุ่มคนที่เข้ามาดำเนินการตามกิจกรรมต่าง ๆ

3. ส่งเสริม และสนับสนุนคนในชุมชนที่มีความตั้งใจที่จะแก้ปัญหาและสร้างศักยภาพ รวมตัวกันเป็นกลุ่มมาจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนโดยมีลักษณะของกลุ่มที่เข้ามาจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ดังนี้

3.1 กลุ่มที่จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากแผนแม่บทชุมชนมีการรวมกลุ่มจัดทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาเป็นแผนวิสาหกิจชุมชน

3.2 กลุ่มที่จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากการรวมอย่างหลวม ๆ ที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายคล้าย ๆ กันในเวลาหนึ่ง ๆ ที่ไม่ได้เกิดจากแผนแม่บทชุมชนหรือมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ยังไม่ชัดเจน

3.3 กลุ่มที่จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากกลุ่มและองค์กรที่มีอยู่ในลักษณะของสถาบันเกษตรกร เช่น กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร ชมรมและสมาคมต่าง ๆ

3.4 กลุ่มที่จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากกลุ่มส่งเสริมอาชีพการเกษตรและอาชีพอื่น ๆ เช่น กลุ่มส่งเสริมปรับปรุงคุณภาพผลไม้ กลุ่มผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มผู้เลี้ยงปลา กลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ กลุ่มทอผ้า กลุ่มจักสาน เป็นต้น

4. ประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน (การค้นหาศักยภาพเพื่อกระตุ้นให้วิสาหกิจชุมชนเรียนรู้และพัฒนาตนเอง) “เรียนรู้จักตนเอง” ในประเด็นดังนี้

- 4.1 ทิศทางของวิสาหกิจชุมชน
- 4.2 การวางแผนดำเนินงาน
- 4.3 การบริหารตลาด
- 4.4 การจัดกระบวนการเรียนรู้
- 4.5 การบริหารสมาชิก
- 4.6 กระบวนการจัดการสินค้าและบริการ
- 4.7 ผลลัพธ์การดำเนินงาน

5. วิสาหกิจชุมชนนำข้อมูลจากผลการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนมาวางแผนพัฒนาวิสาหกิจชุมชนโดยพิจารณาวิเคราะห์ว่า วิสาหกิจชุมชนจะต้องไปศึกษาดูงานเพิ่มเติมเรื่องอะไรและอย่างไร เพื่อนำความรู้จากการศึกษาดูงานมาปรับปรุงแผนวิสาหกิจชุมชน “เรียนรู้จักโลกภายนอก”

6. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้คำแนะนำ ปรีกษา และเป็นวิทยากรกระบวนการ โดยให้การส่งเสริมสนับสนุนให้วิสาหกิจชุมชนไปศึกษาดูงานจากแหล่งเรียนรู้ของวิสาหกิจชุมชนหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำแนวความคิด ระบบการบริหารจัดการ เทคนิคการผลิต การแปรรูป และการตลาด การจัดโครงสร้างและองค์กร การบริหารจัดการทุน เป็นต้น มาสร้างสรรค์กิจกรรมและพัฒนาแผนของวิสาหกิจชุมชนเอง โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะเวทีชุมชนเพื่อกำหนดทิศทางและแผนวิสาหกิจชุมชน เพื่อ “กำหนดวิถีชีวิตของตนเอง” โดยอาศัยฐานข้อมูลที่มีอยู่แล้วและจากการศึกษาดูงานมาประกอบการวางแผนวิสาหกิจชุมชน

7. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน ทั้ง **ขั้นพื้นฐานในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง และขั้นก้าวหน้าเพื่อการแข่งขัน**

7.1 ชุมชนขั้นพื้นฐานให้มีมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนมีความรู้ ด้านการรวมกลุ่ม ผู้นำและกระบวนการกลุ่ม การสร้างเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกันในระดับ **แนวนอน (Horizontal network)** ทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจชุมชน ตลอดจนความรู้ความเข้าใจการประกอบอาชีพ การจัดทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีธุรกิจเบื้องต้น การระดมทุนและการเก็บออม การบริหารจัดการโครงสร้างขององค์กร กฎระเบียบของวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

7.2 วิสาหกิจชุมชนขั้นก้าวหน้าให้มีมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนด้านพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบรรจุหีบห่อ เทคนิคการผลิตสินค้าและบริการให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน การบริหารจัดการผลิตและการตลาดที่สอดคล้องกับผู้บริโภคและสามารถแข่งขันได้ สนับสนุนงานด้านวิจัยและพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเชิงพาณิชย์ การเชื่อมโยงประสานเข้าถึงแหล่งทุนต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อสร้างความพร้อมให้แก่วิสาหกิจชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ในระดับที่สูงขึ้น